

Małgorzata Trybus*

DOŻYWOTNIE POZBAWIENIE WOLNOŚCI W NOWELIZACJI POLSKIEGO KODEKSU KARNEGO Z 7 LIPCA 2022 ROKU NA TLE ORZECZNICTWA EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Streszczenie

W katalogu form reakcji karnej na przestępstwo, w polskim ustawodawstwie, dożywotnie pozbawienie wolności jest karą najsurowszą, przewidzianą za najcięższe zbrodnie. Wobec skazanego na tę karę może zostać zastosowany środek probacyjny w postaci warunkowego przedterminowego zwolnienia, co oznacza możliwość jej redukcji. Od 1 października 2023 roku znowelizowane przepisy kodeksu karnego dają sądowi możliwość orzeczenia tej kary z zakazem zastosowania tego środka. Celem pracy jest próba odpowiedzi na pytanie, czy przyjęte przez polskiego ustawodawcę rozwiązanie nie pozostaje w sprzeczności z art. 3 *Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*. Cel ten jest realizowany przede wszystkim poprzez analizę orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) dotyczącego spraw skazanych na dożywotnie pozbawienie wolności.

Słowa kluczowe: prawa człowieka, kara dożywotniego pozbawienia wolności, kodeks karny

Wstęp

Dożywotnie pozbawienie wolności jest obecnie najsurowszą dolegliwością, jaką przewidział polski ustawodawca w katalogu kar określonych w art. 32 k.k. Warto zaznaczyć, że sankcja ta występowała również w grupie kar zasadniczych we wcześniejszych polskich kodyfikacjach karnych. Pomimo przypisywania jej charakteru eliminacyjnego, obecnie skazany na tę karę może ubiegać się o warunkowe przedterminowe zwolnienie, co do zasady, po odbyciu 25 lat tej kary¹. Z dniem wejścia

---

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: mtrybus@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0002-3053-3145.

¹ Tekst złożony w redakcji przed wejściem w życie nowelizacji kodeksu karnego z 7 lipca 2022 roku.

w życie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw², tj. 1 października 2023 roku, sąd, wymierzając karę dożywotniego pozbawienia wolności, w pewnych przypadkach może orzec zakaz warunkowego zwolnienia. Powstaje w związku z tym pytanie, czy przyjęte przez polskiego ustawodawcę rozwiązanie nie pozostaje w sprzeczności z art. 3 *Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*³. W ramach opracowania przedstawiono krótką charakterystykę przedmiotowej kary, z uwzględnieniem zmian wprowadzonych wskazaną powyżej ustawą. Na podstawie wybranego orzecznictwa ETPC zaprezentowano jego stanowisko dotyczące oceny zgodności z art. 3 Konwencji wyroków skazujących na tę karę oraz podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na postawione pytanie, co jest zasadniczym celem artykułu. W toku pracy korzystano z metod z dziedziny nauk społecznych, w szczególności z metody dogmatyczno-prawnej w zakresie analizy tekstu prawnego. Przy opracowaniu opierano się na materiale normatywnym, poglądach doktryny, krajowym orzecznictwie sądowym oraz orzecznictwie ETPC.

Dożywotnie pozbawienie wolności w polskim prawie karnym

Dożywotnie pozbawienie wolności wiąże się z izolacją skazanego w zakładzie karnym, jak wskazywać mogłaby nazwa, aż do jego śmierci. Niekiedy przyjmuje się, że w Polsce początków tej kary można doszukiwać się w karze wieży dolnej⁴, stosowanej na Mazowszu w XV wieku. Kara ta orzekana była za przestępstwa, za które wówczas zazwyczaj groziła kara śmierci. Były to przestępstwa z reguły przeciwko życiu i zdrowiu (zabójstwa, pobicia ze skutkiem śmiertelnym, uszczerbki na zdrowiu), czy dodatkowo przeciwko mieniu (kradzieże, rozboje, napady rabunkowe). Co prawda, czas pozbawienia wolności w przypadku kary wieży *in fundo* nie przekraczał roku i sześciu niedziel, to jednak ze względu na bardzo ciężkie warunki, skazani często umierali w trakcie jej odbywania⁵. Stąd też niekiedy określano ją mianem „zamaskowanej formy kary śmierci”⁶.

² Ustawa z 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2022, poz. 2006).

³ *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* z 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61 poz. 284 ze zm.) – dalej Konwencja.

⁴ J. Korecki, *Kara 25 lat pozbawienia wolności w Polsce*, Warszawa 1988, s. 7.

⁵ T. Adamczyk, *O karze pozbawienia wolności w orzecznictwie krakowskiego sądu grodzkiego w XVIII wieku uwag kilka*, „Z Dziejów Prawa” t. 4 (12), Katowice 2011, s. 53–56.

⁶ I. Andrejew, L. Lernell, J. Sawicki, *Prawo karne Polski Ludowej*, Warszawa 1954, s. 152.

Odwołując się do polskiego ustawodawstwa karnego obowiązującego w XX wieku, należy podkreślić, że kara ta występowała w kodeksie karnym z 1932 roku⁷. Nie stanowiła odrębnej rodzajowo kary, lecz była szczególną odmianą więzienia. Skazani na tę karę mogli ubiegać się o warunkowe przedterminowe zwolnienie po odbyciu nie mniej niż 15 lat kary. Wówczas odgrywała ona w zasadzie rolę środka zabezpieczającego społeczeństwo przed groźnym przestępcą⁸. Kolejny polski kodeks karny z 1969 roku⁹ nie przewidywał tej kary w katalogu kar, jednak w wyniku jego nowelizacji z 12 lipca 1995 roku¹⁰ kara dożywotniego pozbawienia wolności została przywrócona jako surogat objętej moratorium kary śmierci. Jednocześnie przyjęto, że kary tej nie stosuje się wobec osoby, która w chwili czynu nie ukończyła 18 lat. W aktualnie obowiązującym kodeksie karnym z 1997 roku¹¹, w katalogu form reakcji karnej na przestępstwo, w grupie kar, dożywotnie pozbawienie wolności jest najsurowszą przewidzianą karą obok kary grzywny, ograniczenia wolności, pozbawienia wolności oraz 25 lat pozbawienia wolności. Należy podkreślić, że kara ta zastąpiła karę śmierci. Jak wskazano w uzasadnieniu rządowego projektu tego kodeksu, funkcję zabezpieczenia społeczeństwa przed najgroźniejszymi przestępcami może skutecznie przejąć kara dożywotniego pozbawienia wolności, która ma czynić zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości w razie popełnienia najcięższych zbrodni¹².

O wprowadzeniu tej kary do systemu sankcji zadecydowały: najwyższy ciężar zbrodni, za które jest przewidziana, liczenie się ze społecznym odbiorem rezygnacji z kary śmierci, zwłaszcza wyrażanymi obawami popełniania przestępstw po odbyciu kary 25 lat pozbawienia wolności, oraz występująca wyjątkowo potrzeba trwałej eliminacji z życia społecznego przestępców najbardziej niebezpiecznych dla porządku prawnego¹³. Dożywotnie pozbawienie wolności występuje w sankcjach złożonych alternatywnych, obok zwykłego pozbawienia wolności (od 5, 8, 10 i 12 lat) i obok kary 25 lat pozbawienia wolności. Przewidziane jest za najcięższe zbrodnie, m.in. za wszczynanie lub prowadzenie wojny napastniczej (art. 117 §1 k.k.), ludo-

⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571).

⁸ S. Śliwiński, *Prawo karne*, Warszawa 1946, s. 444.

⁹ Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94).

¹⁰ Ustawa z 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych oraz górnych granic grzywnien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. 1995, nr 95, poz. 475).

¹¹ Ustawa z 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny (Dz.U. 2022, poz. 1138 ze zm.) – dalej k.k.

¹² Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami, Warszawa 1997, s. 137.

¹³ *Ibidem*, s. 142.

bójstwo (art. 118 §1 k.k.), zamach stanu (art. 127 § 1), zamach na życie Prezydenta RP (art. 134), zabójstwo w typie zasadniczym (art. 148 § 1) oraz odmianach kwalifikowanych (art. 148 § 2, 3), spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym (art. 156 §3 k.k.). Zawarta w art. 54 §2 k.k. dyrektywa szczególna sądowego wymiaru kary zakazuje orzekania tej kary wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa nie ukończył 18 lat. Zakaz ten dotyczy zatem sprawców nieletnich oraz młodocianych do 18 roku życia (sprawców niepełnoletnich). Aktualnie obowiązujące przepisy kodeksu karnego przewidują możliwość warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanego na dożywotnie pozbawienie wolności, co do zasady, po odbyciu 25 lat – art. 78 §3 k.k. W szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd może wyznaczyć surowsze ograniczenia do skorzystania przez skazanego z dobrodziejstwa tego środka probacyjnego. Okres próby wynosi 10 lat – art. 80 §3 k.k.. Również skazany obligatoryjnie jest oddawany pod dozór kuratora – art. 159 k.k.w.¹⁴.

Dożywotnie pozbawienie wolności w ustawie z 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw

Nietrudno zauważyć, że obowiązujący polski kodeks karny nie przewiduje bezwzględnej, nieredukowalnej kary dożywotniego pozbawienia wolności, w przypadku której nie jest dopuszczalne w ogóle warunkowe przedterminowe zwolnienie z jej odbywania. Wraz z wejściem w życie 1 października 2023 roku nowelizacji kodeksu karnego z 7 lipca 2022 roku stan ten ulegnie częściowej zmianie. Kara dożywotniego pozbawienia wolności pozostanie, jak dotychczas, najsurowszą karą. Jednak pewne modyfikacje dotkną kwestii stosowania wobec sprawców przestępstw skazanych na tę karę środka probacyjnego w postaci warunkowego przedterminowego zwolnienia. Na marginesie warto zaznaczyć, że praktycznie takie same rozwiązania odnajdziemy w uchwalonej w 2019 r. nowelizacji kodeksu karnego¹⁵, która nie weszła w życie na skutek stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny jej niezgodności z art. 7 w związku z art. 112 oraz z art. 119 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹⁶.

¹⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2023, poz. 127).

¹⁵ Ustawa z 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Nieopublikowana w Dzienniku Ustaw.

¹⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 lipca 2020 r., sygn. Kp 1/19, OTK-A 2020, nr 36, LEX nr 3028994.

Tak jak dotychczas, skazany na dożywotnie pozbawienie wolności może zostać warunkowo przedterminowo zwolniony, ale dopiero po odbyciu 30 lat tej kary (art. 78 §3 po zmianie). Następuje zatem wydłużenie minimalnego okresu pobytu skazanego w więzieniu o 5 lat. Zachowana została możliwość wyznaczenia surowszych ograniczeń do skorzystania przez skazanego z tej instytucji (art. 77 §2 k.k. po zmianie).

Po zmianie okres próby przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu trwa dożywotnio (art. 80 §3 k.k. po zmianie). Nowością jest również dodanie w ramach art. 77 k.k. §3 i §4. Przepisy te przewidują możliwość orzeczenia zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia przy wymiarze tej kary. Sąd orzekający może zakazać warunkowego zwolnienia w zależności od uznania. Jest to rozwiązanie niespotykane dotychczas w kodeksie karnym. W uzasadnieniu projektu zaakcentowano, że „Orzeczenie zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia ma na celu skuteczną ochronę społeczeństwa przed szczególnie brutalnymi przestępstwami popełnianymi przez osoby, które w przeszłości już się takich czynów dopuściły, a w ocenie sądu zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że dopuszczą się ich ponownie. Projektowane rozwiązanie powinno zatem znaleźć zastosowanie wobec najbardziej niebezpiecznych sprawców, w przypadku których zarówno względy sprawiedliwościowe, jak i prewencyjne przemawiają przeciwko warunkowemu przedterminowemu zwolnieniu. W odniesieniu do takich przypadków priorytetowe znaczenie ma aspekt eliminacyjny kary pozbawienia wolności”.

Zakaz warunkowego przedterminowego zwolnienia może być orzeczony w przypadku spełnienia jednej z dwóch przesłanek, formalnej, o której mowa w art. 77 §3, lub materialnej, o której mowa w art. 77 §4. Przesłanką formalną jest popełnienie czynu (za który orzekana jest kara dożywotniego pozbawienia wolności i możliwy zakaz warunkowego zwolnienia) po prawomocnym skazaniu za jedno z grupy przestępstw wymienionych we wskazanym przepisie (przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub za przestępstwo o charakterze terrorystycznym). Dodatkowym wymogiem jest, aby sprawca za to wcześniejsze przestępstwo był skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat. Zatem ustawodawca przewidział tutaj, można powiedzieć, szczególny przypadek recydywy. Przesłanką materialną jest natomiast negatywna prognoza społeczno-kryminologiczna. Charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy mają wskazywać, iż jego pozostawanie na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób.

Przyjęte rozwiązania spotkały się głównie z krytyką, zarówno ze strony przedstawicieli nauki, jak i praktyki. Wspomnieć można o publikacjach

dotyczących tej tematyki czy opiniach Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego¹⁷. Odwołując się do przepisów prawa krajowego, wskazuje się, że są one sprzeczne z art. 3 k.k. oraz z art. 30 Konstytucji RP (godność człowieka jest przyrodzona i niezbywalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych). W orzecznictwie sądowym przyjmuje się, że wyrażoną w tych przepisach zasadę humanitaryzmu należy traktować jako dyrektywę minimalizowania cierpień, dolegliwości i innych niedogodności zadawanych człowiekowi przy stosowaniu kary pozbawienia wolności¹⁸. W zestawieniu z przepisami prawa międzynarodowego zasadne jest wykazanie, czy przedmiotowe regulacje polskiego ustawodawcy są zgodne z art. 3 Konwencji. Przepis ten stanowi, iż nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu. Zakaz ten ma charakter absolutny, obowiązuje niezależnie od okoliczności¹⁹. Konwencja nie przewiduje od niego żadnych wyjątków, nawet „w przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu” (art. 15 ust. 2 Konwencji). Jak podkreśla się w literaturze, odnosi się on zarówno do różnych sposobów rzeczywistego traktowania osób fizycznych, jak i do karania w znaczeniu nakładania sankcji przewidzianych przez prawo, które uznać należałoby ogólnie za maltretowanie²⁰.

Dożywotnie pozbawienie wolności na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Zgodność kary dożywotniego pozbawienia wolności z zasadą humanitarnego traktowania była wielokrotnie przedmiotem analiz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Sztandarowa w tych kwestiach jest bez wątpienia sprawa prowadzona na podstawie skarg wniesionych przez trzech obywateli brytyjskich – D.G. Vintera, J.N. Bambera i P.H. Moore’a przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, w której wyrok zapadł 9 lipca 2013 roku²¹. Skarżący podnieśli zarzut, że nałożone na nich kary

¹⁷ Rządowe Centrum Legislacji, <https://legislacja.gov.pl> (4.06.2023).

¹⁸ Postanowienie SA we Wrocławiu z 27 kwietnia 2016 r., II AKz 139/16, OSAW 2016, nr 3, poz. 346.

¹⁹ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 445.

²⁰ L. Garlicki [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I: *Komentarz do art. 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010, s. 97.

²¹ Wyrok ETPC – z 9 lipca 2013 r. w sprawie Vinter i inni v. Wielkiej Brytanii, skargi nr 66069/06, 130/10, 3896/10. Wcześniejsze rozstrzygnięcia, do których nawiązywał, to sprawy: z 2011 r. Törköly v. Węgrom (skarga nr 4413/06), z 2012 r. Babar

bezwzględne dożywotnie pozbawienie wolności są przejawem maltretowania, sprzecznego z art. 3 Konwencji. Warto zaznaczyć, że w świetle prawa brytyjskiego skazany na karę bezwzględnie dożywotnie pozbawienia wolności może zostać zwolniony decyzją Sekretarza Stanu, który w tamtym okresie mógł z tego prawa skorzystać tylko ze względów humanitarnych – w sytuacji, gdy skazany był nieuleczalnie chory lub niesprawny w wysokim stopniu²². Odwołując się do stanowiska Wielkiej Izby w tej sprawie, należy podkreślić, że kwestią bezsporną, jak stwierdzono, jest konieczność zachowania generalnego wymogu, aby kara nie była rażąco nieproporcjonalna. Jest to punkt wyjścia przy ustaleniach wystąpienia niezgodności rozstrzygnięcia z art. 3 Konwencji. Każda rażąco nieproporcjonalna kara powinna zostać uznana za przejaw złego traktowania, niezgodnego z tym przepisem. Jeśli chodzi natomiast o uznaniową karę dożywotnie pozbawienia wolności, wskazano, że takie kary orzekane są za popełnienie przestępstw najcięższego kalibru, takich jak morderstwo lub zabójstwo. W każdym systemie prawnym tego rodzaju przestępstwa karane są, jeśli nie dożywociem, to przynajmniej wyrokiem długoletniego pozbawienia wolności, czasami obejmującym kilka dekad. Dlatego też każdy oskarżony, który zostanie skazany za takie przestępstwo, musi spodziewać się długiego pobytu w więzieniu, zanim będzie miał realną nadzieję na zwolnienie – niezależnie od tego, czy został skazany na karę dożywotnie pozbawienia wolności, czy pozbawiony wolności na czas określony. Stąd też, w przypadku orzeczenia uznaniowej kary dożywotnie pozbawienia wolności, po należytych rozważeniach przez sąd wszelkich okoliczności łagodzących i obciążających nie można zarzucić takiemu rozstrzygnięciu naruszenia art. 3 Konwencji²³.

Izba uznała, że ewentualna niezgodność z art. 3 Konwencji pojawiłaby się tylko wówczas, gdyby można było wykazać, że trwające pozbawienie wolności skarżącego nie może być dalej uzasadnione jakimikolwiek uprawnionymi względami penologicznymi oraz że kara jest

---

Ahmad i inni v. Wielkiej Brytanii, skargi nr 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09, 67354/09.

²² *Ibidem*. Należy dodać, że przepisy te uległy zmianie po wyroku ETPC w sprawie Vinter i inni v. Zjednoczonemu Królestwu. Nastąpiło potwierdzenie ustawowego obowiązku Sekretarza Stanu ds. Sprawiedliwości do wykonywania uprawnień w zakresie zwalniania więźniów skazanych na dożywotnią karę pozbawienia wolności w sposób zgodny z Konwencją. Doprecyzowano ponadto zakres i podstawy kontroli przeprowadzanej przez Sekretarza Stanu, sposób jej przeprowadzania, a także obowiązek zwolnienia więźnia odbywającego dożywotnią karę pozbawienia wolności w przypadku, gdy dalsze kontynuowanie jego pobytu w izolacji więziennej nie jest niczym uzasadnione.

²³ *Ibidem*.

nieredukowalna *de facto* i *de iure*. Ostatecznie przyjęto, że art. 3 Konwencji musi być interpretowany jako zawierający wymóg redukowalności wymiaru kary, w rozumieniu dokonania oceny umożliwiającej władzom krajowym rozważenie, czy w trakcie odbywania kary u osoby skazanej na dożywocie zaszły zmiany, oraz czy na drodze do jej resocjalizacji nastąpiły postępy na tyle znaczące, by uznać, że dalsza izolacja tej osoby nie może już być uzasadniona względami penologicznymi. Jednocześnie wskazano, że rolą Trybunału nie jest określanie zarówno formy (wykonawcza czy sądownicza), jaką taka ocena powinna przyjąć, jak i terminów jej dokonywania. Jak podkreślono, w świetle porównawczych i międzynarodowych materiałów prawnych ocena ta powinna być zagwarantowana nie później niż po upływie 25 lat odbywania kary dożywotniego pozbawienia wolności, z kolejnymi okresowymi ocenami (taki wymóg wynika m.in. z *Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego* – art. 110(3)²⁴). Ponadto zaakcentowano, że osoba skazana na dożywocie ma prawo wiedzieć, na początku wykonywania kary, co musi zrobić, by możliwe stało się rozpatrzenie ewentualnego jej zwolnienia, włącznie z tym, kiedy zostanie dokonana ocena odbywania przez nią kary, lub kiedy będzie się mogła o to ubiegać. Dlatego też w sytuacji, gdy prawo wewnętrzne nie przewiduje żadnego mechanizmu lub możliwości oceny kary dożywotniego pozbawienia wolności, wynikająca stąd niezgodność z art. 3 Konwencji pojawia się już w chwili wydania wyroku dożywocia, a nie na późniejszym etapie wykonywania kary²⁵.

W drugim dziesięcioleciu XXI wieku ETPC, odwołując się do wskazanego wyroku, wielokrotnie podkreślał konieczność zachowania możliwości redukowalności w przypadku przedmiotowej kary. Procedura, w jakiej powinno nastąpić ewentualne zwolnienie, nie została narzucona przez Trybunał. Przykładowo może to być akt łaski, warunkowe przedterminowe zwolnienie czy rewizja. Mocno jednak akcentowano, że możliwości takie muszą istnieć już od momentu nałożenia kary. Jednocześnie kara dożywotniego pozbawienia wolności musi być również redukowalna *de facto*, to znaczy musi oferować danej osobie realną perspektywę zwolnienia. ETPC takie stanowisko zajął m.in. w wyrokach: László Magyar przeciwko Węgrom, wyrok z 20 maja 2014 r. (nr skargi: 73593/10), Öcalan przeciwko Turcji, wyrok z 8 marca 2014 r. (nr skarg: 24069/03, 197/04, 6201/06, 10464/07), Harakchiev i Tolumov przeciwko Bułgarii, wyrok z 8 lipca 2014 r. (nr skarg: 15018/11 i 61199/12), Murray przeciwko Niderlandom, wyrok z 26 kwietnia 2016 r. (nr skargi:

²⁴ *Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego* z 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003, nr 78, poz. 708).

²⁵ Wyrok ETPC – z 9 lipca 2013 r....

10511/10), T.P. i A.T. przeciwko Węgrom, wyrok z 4 października 2016 r. (nr skarg: 37871/14 i 73986/14), Matiošaitis i inni przeciwko Litwie, wyrok z 23 maja 2017 r. (nr skarg: 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13, 72824/13), Petukhov przeciwko Ukrainie, wyrok z 12 marca 2019 r. (nr skargi: 41216/13), Marcello Viola przeciwko Włochom, wyrok z 13 czerwca 2019 r. (nr skargi: 77633/16)²⁶. Ostatni głośny wyrok Trybunału to wyrok z 9 maja 2023 r., dotyczący skargi Freddy André Horion v. Belgii (nr skargi: 37928/20)²⁷. W przedmiotowej sprawie zwrócono uwagę, iż czysto formalna możliwość ubiegania się o zwolnienie po pewnym czasie nie jest wystarczająca. Państwa członkowskie muszą zapewnić, w szczególności poprzez sposób postępowania z dożywotnimi więźniami, że możliwość ta jest realna i skuteczna. Więźniowie dożywotni powinni mieć zapewniony system odpowiedni do ich potrzeb, tj. taki, który byłby pomocny w minimalizowaniu szkód, jakie wiążą się z długoterminowym przebywaniem w warunkach więziennych, zapewniający utrzymanie kontaktu ze światem zewnętrznym, oferujący możliwość warunkowego zwolnienia i bezpieczny powrót do społeczeństwa.

Zakończenie

Odwołując się do rozwiązań przyjętych we wskazanej nowelizacji polskiego kodeksu karnego, z uwzględnieniem orzecznictwa ETPC, należy stwierdzić, że sam fakt skazania na karę dożywotniego pozbawienia wolności nie pozostaje w sprzeczności z art. 3 Konwencji. W świetle Konwencji państwa mają obowiązek podejmowania środków w celu ochrony społeczeństwa przed brutalnymi przestępstwami, a Konwencja nie zabrania wymierzenia osobie skazanej za poważne przestępstwo kary bezterminowej, umożliwiającej trwale pozbawienie wolności, gdy jest to konieczne dla ochrony społeczeństwa. Państwa mogą wywiązać się z tego zobowiązania poprzez utrzymywanie pozbawienia wolności osób skazanych na dożywocie tak długo, jak długo osoby te pozostają niebezpieczne²⁸. Natomiast możliwość orzeczenia przez sąd zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia przy spełnieniu przesłanek, o których mowa w art. 77 §3 i 4 k.k., może przesądzać o braku w tym przypadku spełnienia warunku redukowalności przedmiotowej kary.

²⁶ European Court of Human Rights, <https://hudoc.echr.coe.int> (5.06.2023).

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Wyrok ETPC z 20 maja 2014 r. w sprawie László Magyar v. Węgrom, skarga nr 73593/10, LEX nr 1460574.

Jednak skoro ETPC dopuszcza dowolność formy, w jakiej redukcja dożywotniego pozbawienia wolności miałyby się dokonać, to należy udzielić odpowiedzi na pytanie, czy warunek ten spełnia jedyny przewidziany w polskim systemie prawnym środek, który dawałby taką możliwość, a mianowicie prezydencki akt łaski, przewidziany w art. 139 Konstytucji RP²⁹, będący uprawnieniem osobistym Prezydenta RP. W świetle tego przepisu Prezydent Rzeczypospolitej stosuje prawo łaski. Prawa łaski nie stosuje się do osób skazanych przez Trybunał Stanu. Nie ulega wątpliwości, że regulacja ta ma charakter bardzo ogólny. Jak podkreśla się w literaturze, wykładnia tego przepisu jest utrudniona ze względu na brak legalnej definicji pojęcia „łaska”³⁰. W wąskim znaczeniu przyjmuje się, że jest to kompetencja Prezydenta do darowania w indywidualnych przypadkach całości lub części kary lub środka o takim charakterze³¹.

Prawo to znajduje się w katalogu prerogatyw Prezydenta RP. Konstytucja nie określa żadnych przesłanek, które precyzowałyby sytuacje, kiedy prawo łaski może (względnie powinno) być zastosowane³². Głowa państwa dysponuje w tym zakresie pełną swobodą. Zachodzi również brak obowiązku uzasadnienia rozstrzygnięcia w tym przedmiocie oraz brak jego kontroli przez inne organy państwa. Jak wskazuje się w literaturze, jest to kompetencja o charakterze wysoce uznaniowym³³. Z twierdzeniem tym należy się zgodzić. Jest to bez wątpienia forma zwolnienia mająca dyskrecjonalny charakter, cechująca się dużą swobodą decyzyjną, niczym w zasadzie nieskrępowaną, nad którą rozciąga się aura tajemniczości dla społeczeństwa³⁴. Skazany zatem w momencie osadzenia nie wie, co musi zrobić, jakie warunki powinien spełnić, aby ułaskawienie w ramach prezydenckiego aktu łaski było realne. Tym samym jest to jedynie czysto formalna możliwość ubiegania się o zwolnienie, niespełniająca wskazywanych w orzecznictwie ETPC wymogów uznania danego środka za umożliwiający skuteczną redukcję orzeczonej kary dożywotniego pozbawienia wolności. Wydawanie wyroków skazujących na karę dożywotniego pozbawienia wolności z zakazem warunkowego przedterminowego zwolnienia na podstawie art. 77 §3 i 4 k.k.

²⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. nr 1997, poz. 483 ze zm.).

³⁰ K. Kozłowski [w:] *Konstytucja RP*, t. II: *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Saffjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 680.

³¹ *Ibidem*.

³² P. Czarny [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019, s. 417.

³³ *Ibidem*.

³⁴ K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP. Historia. Regulacja. Praktyka*, Warszawa 2013, s. 460 i nast.

będzie zatem równoznaczne z pozbawieniem skazanego prawa do nadziei. Jedyłą jego perspektywą pozostaje izolacja do końca życia, a jakiegokolwiek starania o poprawę nie stwarzają mu szansy na życie w wolnościowym społeczeństwie.

Bibliografia

- Adamczyk T., *O karze pozbawienia wolności w orzecznictwie krakowskiego sądu grodzkiego w XVIII wieku uwag kilka*, „Z Dziejów Prawa”, t. 4 (12), Katowice 2011.
- Andrejew I., Lernell L., Sawicki J., *Prawo karne Polski Ludowej*, Warszawa 1954.
- Czarny P. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019.
- Garlicki L. [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I: *Komentarz do art. 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, nr 483 ze zm.).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* z 4 listopada 1950 r., (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.).
- Korecki J., *Kara 25 lat pozbawienia wolności w Polsce*, Warszawa 1988.
- Kozłowski K. [w:] *Konstytucja RP*, t. II: *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Kozłowski K., *Prawo łaski Prezydenta RP. Historia. Regulacja. Praktyka*, Warszawa 2013.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021.
- Postanowienie SA we Wrocławiu z 27 kwietnia 2016 r., II AKz 139/16, OSAW 2016, nr 3, poz. 346.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571).
- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego* z 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003, nr 78, poz. 708).
- Śliwiński S., *Prawo karne*, Warszawa 1946.
- Ustawa z 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych oraz górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. 1995, nr 95, poz. 475).
- Ustawa z 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Nieopublikowana w Dzienniku Ustaw.
- Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny (Dz.U. 2022, poz. 1138 ze zm.).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2023, poz. 127).
- Ustawa z 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2022, poz. 2006).
- Wyrok ETPC z 9 lipca 2013 r. w sprawie Vinter i inni v. Wielkiej Brytanii, skargi nr 66069/06, 130/10, 3896/10.
- Wyrok ETPC z 20 maja 2014 r., w sprawie László Magyar v. Węgrom, skarga nr 73593/10, LEX nr 1460574.

Wyrok ETPC z 9 maja 2023 r., w sprawie Freddy André Horion v. Belgii skarga nr 37928/20.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 lipca 2020 r., Kp 1/19, OTK-A 2020, nr 36, LEX nr 3028994.

**Life imprisonment in the amendment to the Polish Penal Code of July 7, 2022,
against the background of the case law of the European Court of Human Rights**

Abstract

In the catalog of forms of criminal response to crime, in Polish legislation, life imprisonment is the most severe punishment for the most serious crimes. A probationary measure in the form of conditional early release may be applied to a person sentenced to this punishment, which means it can be reduced. As of October 1, 2023, the Criminal Code's amended provisions allow the court to impose this punishment with a ban on this measure. The purpose of the study is to answer the question of whether the solution adopted by the Polish legislator does not contradict Article 3 of the European Convention on Human Rights. This goal is achieved primarily through an analysis of the case law of the European Court of Human Rights concerning cases of those sentenced to life imprisonment.

Keywords: human rights, life imprisonment, criminal code